

A TURKESZTÁNI SZIL HONOSÍTÁSA*

Dr. TÓTH BÉLA

a mezőgazdasági tudományos kandidátusa, tudományos tanácsadó állomásigazgató
ERTI, Püspökladány

A földhasznosítás racionalizálása során fásításra számba jövő területek minősége, továbbá egyes védőfásítások, zöldövezeti fásítások termőhelyi adottságai nagyon gyakran csak igénytelen, inkább pionír jellegű fafajok telepítését engedik meg. Ilyen fafajokban a választékunk meglehetősen szegényes, éppen ezért indokolt olyan fajok honosításával próbálkozni, amelyeknek a telepítése a kedvezőtlenebb termőhelyi adottságok esetén is eredményes lehet. Ilyen fafajnak ígérkezik — az immár 23 éves honosítási kísérletek tanúsága szerint — a turkesztáni szil (*Ulmus pumila* L. var. *arborea* Litvin).

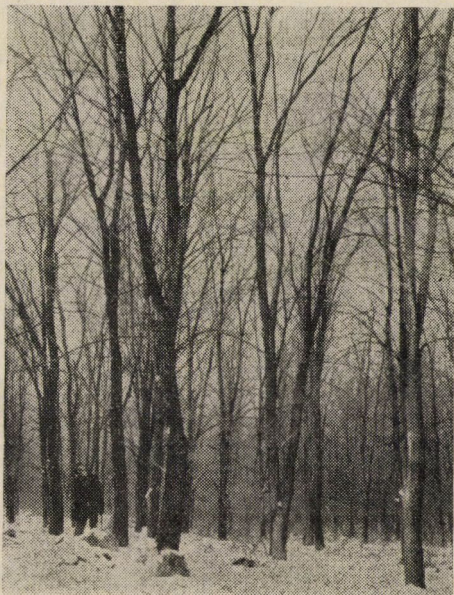
A turkesztáni szil Közép- (Belső-) Ázsia jellegzetesen száraz területein honos. Az ottani oázis-települések fásításaiban igen fontos szerepet játszik. Évi 300 mm körüli átlagos csapadék mellett még mesterséges vízutánpótlás nélkül megél.

A magyarországi elszaporítása a pekingi botanikuskert által 1955-ben az ERTI részére küldött magból Püspökladányban indult meg.

Figyelemre méltó volt már maga az a körülmény is, hogy a júliusban kapott, teljesen kiszáradt mag a következő tavasszal elvetve csaknem maradéktalanul kicsírázott. A pekingi magból nevelt fák már korán, 5—6 éves korban teremni kezdtek, így az elszaporítása könnyű és gyors ütemű lehetett. Ezt bizonyítja, hogy 1972 és 1978 között csak a Felsőtiszaí EFAG derecskei csemetekertjében 355 ezer db turkesztáni szilcsemetét sikerült előállítani. Ez a szám egyfelől a turkesztáni szil jó magtermőképességére, másfelől arra is utal, hogy a csemete nevelése könnyű. A tavasszal megtermett magból még ugyanazon év őszen kiváló méretű és minőségű, zömmel I. o. csemeték nyerhetők.

Az első csemetéket 1957 őszén a püspökladányi arborétumban, ill. más püspökladányi szikes kísérleti területeken ültettük ki. A későbbi magtermésekből legalább további 40—50 helyen történtek ültetések. A kedvező tapasztalatok mindenekelőtt az alföldi fásítók körében gyorsan kedvelté tették a turkesztáni szilt. Ennek következménye, hogy a csemeteigényeket már évek

* Előadás az Erdészeti és Faipari Tudományos Ülés nemesítési szekció ülésén, 1980. február 27.

1. kép. 23 éves turkesztáni szil állomány többletvízhatástól független, igen száraz, sztyeppesedő réti szolonyec talajú, sekély-közepes termőrétegmélységű sziki termőhelyen (Püspökladány, ERTI-kísérleti bázis)

óta nem lehet kielégíteni. A honosítási kísérleti céllal irányított széles körű telepítési kísérletek során a turkesztáni szil a legváltozatosabb, de tudatosan mindig szélsőségesen, kedvezőtlen termőhelyekre került. Így ma már tanulmányozható a viselkedése sekély termőrétegű szikeseken, száraz, sovány lepelhomok talajokon, földkopárokon, száraz, meszes talajú termőhelyeken, lápi eredetű talajokon, bányahányón és más roncsolt területeken.

Jó tulajdonságai között mindenekelőtt a rendkívül gyors, erőteljes növekedését kell említeni. Egyik püspökladányi kísérletben, száraz, meszes, szikes altalajú termőhelyen létesített szilfaj-összehasonlító kísérletben 21 éves korban a magassági növekedése a mezei szilt 10%-kal, vénicszilt 19%-kal múlta felül, a vastagsági növekedése pedig a mezei szilénél 60%-kal, a vénicszilénél 64%-kal volt nagyobb. Különösen szembetűnő az igen erőteljes kezdeti növekedési erély; a jó növekedés azonban a 20—23 éves telepítéseken is változatlanul megfigyelhető. A növekedése valamennyi említett telepítési termőhelyen kiugróan erőteljesebb a környezetében levő más fafajokénál. A Keleti Főcsatorna melletti egyik depónifásításban a vele elegyítve ültetett óriásnyárákéval azonos a növekedésének a mértéke. A fásításra csak meliorálással alkalmassá tett egyik püspökladányi szélsőségesen szikes, igen sekély termőrétegű kísérleti parcellában a növekedés természetszerűen jóval mérsékeltebb ugyan, de az ezüsthéjű felülmúlja. Ugyanitt az ezüsthéjű kívül más fafaj nem is volt eredményesen telepíthető.

A gyors kezdeti növekedése nagy előny a fásítások, erdősítések fokozott eredményessége, biztonsága, ill. az ápolási igény mérséklődése tekintetében. A külterjes termesztési körülményeket, külterjes kezelést kiválóan elviseli. Mindezek figyelemre méltó erdősítési-fásítási költségcsökkentő tényezők.

A termőhelytűrése igen tág határok között nyilvánul meg. Kiválóan elviseli a száraz termőhelyeket, a lepelhomok-talajokat, a nagy mézst tartalmat, a talaj szikességét, a termőréteg nélküli roncsolt felszínű területeket. Másfelől károsodás nélkül elviseli az erősen változó vízellátottságú lápi eredetű talajokat is.

Nagy előnye, hogy a szilfavésszel szemben teljesen ellenállónak mutatkozott a szélsőségesen kedvezőtlen termőhelyeken és az eddig megfigyelhető legidősebb (23 éves) korban is, jóllehet a közvetlen közelében ültetett mezei szileket csaknem teljesen kipusztította, de a vénicszil is számottevően károsította a szilfavész. E kedvező tulajdonságára a külföldi szakirodalom is rámutat. Más gombabetegséget vagy levélkárosodást sem lehetett eddig észlelni. A fagyrepedésre viszont enyhe hajlam mutatkozik. Az erősen megvastagodott ágak késedelmes nyesése, különösen, ha arra a vegetációs időszakban kerül sor, erős nedvfolyást idéz elő; az ilyen sebek nagyon nehezen hegednek.

Az oldalágakat — földközben is — sokáig megtartja. Ez a tulajdonsága — párosulva a gyors növekedéssel — nagyon alkalmassá teszi a védő fásításokra, mivel mindezek együttes eredményeként az ültetést követően nagyon hamar hatékony szél- és talajvédelmet fejt ki. Ugyanezen okokból kifolyólag alkalmas állattartó telepek védőfásítására, zöldővezeti fásításra, valamint szükség esetén egyes létesítmények takaró, izoláló fásítására.

A száraz viszonyokhoz való alkalmazkodása, valamint a szürkés fényű apró levelekből álló különleges lombozata, a városi utcafásításokban és más esztétikai célú fásításokban is fontos szerepet juttathat a turkesztáni szilnek.

A vad előszeretettel károsítja a rügyek, a hajtások visszarágásával, a kéreg hántásával; de erőteljes, gyors növekedési hajlama folytán igen súlyos vadkárosításokat is átvészél. 8—10 éves kortól viszont már igen durva kérget fejleszt, és így a vadkárosítások veszélye teljesen megszűnik. Nem tisztázott, hogy a fokozott mérvű vadkárosításban a turkesztáni szil egyedeinek, mint fajnak az újszerűsége, ritka előfordulása mekkora szerepet játszik. Nagy visszaszerző képessége, erőteljes fiatalkori növekedése, sűrű, szétterülő lombozata révén alkalmas lehet a vadveszélyes helyeken más fajok veszélyeztetettségének az ellensúlyozására, ill. vadvédelmi sűrűk kialakítására.

A fa alaki tulajdonságai nem kedvezőek. Erős villásodó hajlama, ágasága a minőségi faanyagtermesztésre nem teszi alkalmassá. A villásodási hajlama a sűrűbb telepítésekben is megmarad, ami azzal függ össze, hogy kettős csúchajtásokat fejleszt. Egyenes, villásodásmentes, felfelé törő törzsalakot csak rendszeres nyeléssel lehet kialakítani. Erőteljes növekedése folytán

viszont kifejezetten gyorsan növő, nagy fatömeget produkáló fafajként értékelhető; ezért a jövőben egyre fokozott jelentősége lehet olyan ültetvények létesítésénél, amelyekkel a nagytömegű biomassza-termelés a cél.

Egybevetve a turkesztáni szil előnyös és hátrányos tulajdonságait, a sikeres honosítását mindenképpen nagy nyereségként kell értékelnünk a hazai erdősítési-fásítási feladatok megoldása körében. Erre jogosít a tág határok között megnyilvánuló termőhelytűrése, szélsőségesen kedvezőtlen adottságok között érvényesülő pionír-jellege, alkalmassága a külszíni bányaműveléssel és más módon roncsolt területek rekultivációs fásítására, más talaj- és szélvédő fásításokra, utcai és zöldövezeti fásításokra, gyorsan növő fafaj-jellege, ebből adódó nagy biomassza-termelése, könnyű szaporíthatósága és kedvező erdősítéstechnológiai tulajdonságai.